

۱۳۸۰ / ۱۰ / ۲۶

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
شعبه امور اساتید

بسم الله الرحمن الرحيم

بررسی عوامل موثر بر نگرش افراد متأهل نسبت به همسان همسری
مطالعه موردی شهر شیراز

015958

توسط
مریم اسکافی

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
شعبه امور اساتید

پایان نامه

ارائه شده به معاونت تحصیلات تکمیلی بعنوان بخشی از فعالیتهای تحصیلی
لازم برای اخذ درجه کارشناسی ارشد

در رشته
جمعیت شناسی
از
دانشگاه شیراز
شیراز، ایران

ارزیابی و تصویب شده توسط کمیته پایان نامه با درجه : عالی
امضاء اعضاء کمیته پایان نامه:

-دکتر محمد تقی ایمان: استاد یار بخش جامعه شناسی
-دکتر علی اصغر مقدس، استاد یار بخش جامعه شناسی
-سرکار خانم هما آقا، مربی بخش جامعه شناسی

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
شعبه امور اساتید

۲۰ شهریور ماه ۱۳۸۰

۳۹۰۶۳

تقدیم به

**پدر و مادر مهربان و
فداکار**

**و خواهران و برادر
عزیزم.**

سپاسگزاری

در اینجا بر خود لازم می دانم که از استاد راهنمای این رساله، استاد عالم و فرزانه، جناب دکتر ایمان، تشکر و قدر دانی نمایم که بدون راهنماییهای ارزنده ایشان انجام این تز ممکن نبود. از استاد خردمند، جناب دکتر مقدس تشکر می نمایم که با ارشادات گرانبهای خود، باعث پر بارشدن رساله گردیده اند. و نیز از استاد پرتلاش و دلسوز، سرکار خانم آقا که در طول انجام این تز، از راهنماییهای ارزنده ایشان بهره برده ام، تشکر و قدردانی می نمایم. امیدوارم که بتوانم با پیروی از اخلاق نیکوی این عزیزان، گوشه کوچکی از زحمات ایشان را جبران نمایم.

چکیده

عوامل مؤثر بر نگرش افراد متأهل نسبت به همسان همسری :

مطالعه موردی شهر شیراز

توسط

مریم اسکافی

هدف این تحقیق بررسی عوامل مؤثر بر نگرش افراد متأهل نسبت به همسان همسری در شهر شیراز می باشد. در این پژوهش پس از بررسی نظریات و مطالعات انجام شده در این زمینه، جهت تبیین موضوع نگرش نسبت به همسان همسری از دیدگاه ترکیبی کالینز و نظریه مبادله اجتماعی هومنز بطور ترکیبی استفاده شد. اطلاعات از ۴۰۰ نفر با استفاده از پرسشنامه و به روش نمونه گیری طبقه ای تصادفی، جمع آوری شد. تجزیه و تحلیل و آزمون فرضیات به دو روش دو متغیره و چند متغیره صورت پذیرفت و نتایج ذیل حاصل آمد:

مدت ازدواج، میزان رضایت کلی از زندگی زناشویی، تقدیرگرایی، منابع اطلاعاتی زوجین، فاصله سنی زوجین، میزان همکاری مرد در خانه، نحوه تربیت فرزندان، درآمد ماهیانه خانوار و میزان آگاهی زوجین به حقوق یکدیگر بر روی نگرش افراد متأهل نسبت به همسان همسری تأثیر می گذارد. متغیرهای میزان تحصیلات زوجین، میزان تحصیلات والدین طرفین، شغل زوجین، شغل پدر زوجین، میزان دخالت والدین در زندگی زوجین و تقسیم قدرت زوجین در خانه تأثیری روی نگرش آنان نداشته است.

در تجزیه و تحلیل چند متغیره، متغیرهای میزان دخالت والدین، مدت ازدواج، میزان رضایت کلی از زندگی زناشویی، درآمد ماهانه خانوار و شغل پدر شوهر وارد معادله شده اند و تأثیر مثبتی بر نگرش داشته اند که در مجموع ۲۳ درصد تغییرات را توضیح می دهند.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

الف- فهرست جداول

فصل اول: کلیات

۱	۱-۱- مقدمه.....
۲	۲-۱- طرح مسأله.....
۵	۳-۱- اهمیت موضوع.....
۶	۴-۱- اهداف تحقیق.....
۷	۵-۱- سیر تحول خانواده در ایران.....
۷	۶-۱- خانواده در جامعه شکارچی.....
۸	۷-۱- خانواده در جامعه بوستانکار.....
۹	۸-۱- خانواده در جامعه کشاورز.....
۱۰	۹-۱- خانواده در جامعه صنعتی.....
۱۱	۱۰-۱- خانواده در جامعه فرا صنعتی.....
۱۳	۱۱-۱- خانواده در ایران باستان.....
۱۴	۱۲-۱- خانواده در ایران پس از اسلام.....
۱۵	۱۳-۱- خانواده ایرانی در سده اخیر.....

فصل دوم: مروری بر تحقیقات پیشین

۱۸	۱-۲- مروری بر تحقیقات داخلی.....
۲۳	۲-۲- مروری بر تحقیقات خارجی.....
۲۸	۳-۲- نقد مطالعات و تحقیقات انجام شده.....

فصل سوم: دیدگاه‌های نظری

۲۰ ۱-۳- تئوری مبادله اجتماعی
۲۳ ۲-۳- نظریه نیازهای مکمل
۳۵ ۳-۳- تئوری نقش-ارزش-انگیزه
۳۹ ۴-۳- تئوری زیست جامعه شناختی
۴۲ ۵-۳- دیدگاه ترکیبی کالینز
۵۰ ۶-۳- چارچوب نظری تحقیق
۶۰ ۷-۳- مدل مفهومی تحقیق

فصل چهارم: روش تحقیق

۶۱ ۱-۴- روش
۶۱ ۲-۴- جامعه آماری
۶۱ ۳-۴- حجم نمونه
۶۲ ۴-۴- روش گردآوری اطلاعات
۶۲ ۵-۴- اعتبار
۶۲ ۶-۴- روایی
۶۴ ۷-۴- روش تجزیه و تحلیل اطلاعات
۶۵ ۸-۴- فرضیات تحقیق
۶۷ ۹-۴- تعاریف عملیاتی متغیرها

فصل پنجم: تجزیه و تحلیل داده‌ها

۶۹ ۱-۵- توصیف داده‌ها
۶۹ ۱-۱-۵- مدت ازدواج
۷۰ ۲-۱-۵- تحصیلات زوجین
۷۱ ۳-۱-۵- درآمد ماهانه خانوار
۷۱ ۴-۱-۵- رضایتمندی کلی از زندگی
۷۲ ۵-۱-۵- تقدیرگرایی

عنوان

صفحه

۷۳ ۵-۱-۶- سن پاسخگویان
۷۴ ۵-۱-۷- نگرش نسبت به همسان همسری
۷۵ ۵-۱-۸- شغل زوجین
۷۶ ۵-۱-۹- شغل پدرزوجین
۷۷ ۵-۱-۱۰- تحصیلات والدین زوجین
۷۸ ۵-۱-۱۱- میزان همکاری مرد در خانه
۷۸ ۵-۱-۱۲- تقسیم قدرت درخانه
۷۹ ۵-۱-۱۳- نحوه تربیت فرزندان
۸۰ ۵-۱-۱۴- میزان آگاهی زوجین به حقوق یکدیگر
۸۰ ۵-۱-۱۵- منابع اطلاعاتی زوجین
 ۵-۲- تحلیل استنباطی یافته ها
۸۲ ۵-۲-۱- رابطه مدت ازدواج با نگرش
۸۲ ۵-۲-۲- رابطه تحصیلات زوجین با نگرش
۸۳ ۵-۲-۳- رابطه شغل زوجین با نگرش
۸۴ ۵-۲-۴- رابطه تحصیلات والدین زوجین با نگرش
۸۴ ۵-۲-۵- رابطه شغل والدین زوجین با نگرش
۸۵ ۵-۲-۶- رابطه درآمد ماهانه خانوار با نگرش
 ۵-۲-۷- رابطه میزان آگاهی زوجین به حقوق یکدیگر با
۸۵ نگرش
۸۶ ۵-۲-۸- رابطه تقدیرگرایی با نگرش
۸۶ ۵-۲-۹- رابطه منابع اطلاعاتی زوجین با نگرش
۸۷ ۵-۲-۱۰- رابطه رضایت کلی از زندگی با نگرش
۸۷ ۵-۲-۱۱- رابطه میزان همکاری مرد در خانه با نگرش
۸۸ ۵-۲-۱۲- رابطه تقسیم قدرت در خانه با نگرش
۸۸ ۵-۲-۱۳- رابطه نحوه تربیت فرزندان با نگرش

۸۹ ۱۴-۲-۵- رابطه فاصله سنی زوجین با نگرش
۸۹ ۱۵-۲-۵- رابطه دخالت والدین در زندگی زوجین با نگرش..
۸۹ ۳-۵- معادله رگرسیون چند متغیره به روش گام به گام.....
۹۰ ۱-۳-۵- ارزیابی معادله رگرسیون
فصل ششم: نتیجه گیری و پیشنهادات	
۹۱ ۱-۶- نتیجه گیری.....
۹۳ ۲-۶- پیشنهادات.....
۹۴ ۳-۶- موانع و محدودیتها.....
منابع و مأخذ	
۹۵ منابع فارسی.....
۹۸ منابع انگلیسی.....
۱۰۱ ضمیمه ۱.....

فهرست جداول

صفحه	جدول
۶۳	جدول ۴-۱- نتیجه آزمون روایی به تفکیک طیفهای پرسشنامه
۶۳	جدول ۴-۲- طیف نگرش نسبت به همسان همسری
۶۴	جدول ۴-۳- طیف تقدیرگرایی
۶۴	جدول ۴-۴- طیف رضایت کلی از زندگی زناشویی
۶۹	جدول ۵-۱- توزیع فراوانی پاسخگویان بر اساس مدت ازدواج
۷۰	جدول ۵-۲- توزیع فراوانی پاسخگویان بر اساس تحصیلات
	جدول ۵-۳- توزیع فراوانی پاسخگویان بر اساس درآمد ماهانه
۷۱	خانوار
	جدول ۵-۴- توزیع فراوانی پاسخگویان بر اساس نمره رضایتمندی
۷۱	از زندگی
۷۲	جدول ۵-۵- توزیع فراوانی پاسخگویان بر اساس نمره تقدیرگرایی
۷۳	جدول ۵-۶- توزیع فراوانی پاسخگویان بر اساس سن
۷۴	جدول ۵-۷- توزیع فراوانی پاسخگویان بر اساس نمره نگرش
۷۵	جدول ۵-۸- توزیع فراوانی پاسخگویان بر اساس شغل زوجین
۷۶	جدول ۵-۹- توزیع فراوانی پاسخگویان بر اساس شغل پدران
۷۷	جدول ۵-۱۰- توزیع فراوانی پاسخگویان بر اساس تحصیلات والدین
	جدول ۵-۱۱- توزیع فراوانی پاسخگویان بر اساس میزان همکاری
۷۸	مرد در خانه
۷۸	جدول ۵-۱۲- توزیع فراوانی پاسخگویان بر اساس تقسیم قدرت

جدول

صفحه

- جدول ۵-۱۳- توزیع فراوانی پاسخگویان بر اساس نحوه تربیت ۷۹
- جدول ۵-۱۴- توزیع فراوانی پاسخگویان بر اساس میزان آگاهی
زوجین به حقوق یکدیگر..... ۸۰
- جدول ۵-۱۵- توزیع فراوانی پاسخگویان بر اساس منابع اطلاعاتی ۸۰
- جدول ۵-۱۶- تحلیل واریانس جهت همبستگی بین مدت ازدواج و
نگرش..... ۸۲
- جدول ۵-۱۷- ضریب همبستگی پیرسون بین تحصیلات زوجین و
نگرش..... ۸۳
- جدول ۵-۱۸- رگرسیون دو متغیره بین شغل زوجین و نگرش..... ۸۳
- جدول ۵-۱۹- ضریب همبستگی پیرسون بین تحصیلات والدین
زوجین و نگرش..... ۸۴
- جدول ۵-۲۰- رگرسیون دو متغیره بین شغل پدرزوجین و نگرش..... ۸۵
- جدول ۵-۲۱- ضریب همبستگی پیرسون بین درآمد ماهانه خانوار و
نگرش..... ۸۵
- جدول ۵-۲۲- ضریب همبستگی پیرسون بین میزان آگاهی زوجین به
حقوق یکدیگر و نگرش..... ۸۶
- جدول ۵-۲۳- ضریب همبستگی پیرسون بین تقدیرگرایی و نگرش..... ۸۶
- جدول ۵-۲۴- تحلیل واریانس جهت همبستگی بین منابع اطلاعاتی
زوجین و نگرش..... ۸۶
- جدول ۵-۲۵- ضریب همبستگی پیرسون بین رضایت از زندگی
زناشویی و نگرش..... ۸۷
- جدول ۵-۲۶- ضریب همبستگی پیرسون بین میزان همکاری مرد در
خانه و نگرش..... ۸۷
- جدول ۵-۲۷- تحلیل واریانس جهت همبستگی بین تقسیم قدرت در
خانه و نگرش..... ۸۸

- جدول ۵-۲۸- ضریب همبستگی پیرسون بین نحوه تربیت و نگرش.. ۸۸
- جدول ۵-۲۹- ضریب همبستگی پیرسون بین فاصله سنی زوجین و نگرش..... ۸۹
- جدول ۵-۳۰- ضریب همبستگی پیرسون بین میزان دخالت والدین در زندگی زوجین و نگرش..... ۹۰
- جدول ۵-۳۱- ارزیابی معادله رگرسیون..... ۹۰
- جدول ۵-۳۲- شاخصهای آماری متغیرهای وارد شده در معادله رگرسیون..... ۹۰

فصل اول

کلیات

۱-۱- مقدمه

خانواده یک گروه خویشاوند است که در اجتماعی کردن فرزندان و برآوردن برخی از نیازهای بنیادی دیگر جامعه ما مسئولیت اصلی را به عهده دارد. "خانواده از گروهی از افراد ترکیب می شود که از راه خون، زناشویی و یا فرزندپذیری با یکدیگر ارتباط می یابند و طی یک دوره زمانی نامشخص با هم زندگی می کنند" (کوئن، ۱۳۷۷). "خانواده را می توان سازمان اجتماعی محدود و نهادسازنده ای دانست که از طریق ازدواج که یک قرارداد اجتماعی است تشکیل می شود" (فرجاد، ۱۳۷۲: ۲۷). "ازدواج را می توان یک قرارداد اجتماعی و سازش بین زن و مرد برای دوام جامعه دانست که بر اساس قانون شرع انجام می پذیرد" (فرجاد، ۱۳۷۲: ۲۸). "ازدواج سنگ بنای خانوادگی است و رابطه ای است بر مبنای اصول مذهبی یا قانونی یا قراردادی که بین زن و مرد برای مدتی بسته می شود" (فرجاد، ۱۳۷۲: ۳۲). ازدواج و تشکیل خانواده پیمانی مقدس و الهی است که بین زن و شوهر و بر اساس فطرت خدایی و امر خداوند متعال صورت می گیرد. هر چند در امر ازدواج و تشکیل خانواده نیازهای جنسی و عاطفی دخالت دارند، ولی "ازدواج نوعی تکامل روانی و رسیدن به تمامیت شخصیت است. یعنی همانطور که در تعریف شخصیت می گوئیم که شخصیت کل صفات و خصوصیات فرد است، در واقع یکی از آن صفات و خصوصیات مهم، ازدواج است" (قلی زاده، ۱۳۷۶: ۴۰). بهترین تعبیر از ازدواج را خداوند متعال در قرآن کریم، سوره روم، آیه ۲۰ بیان فرموده است: "و من آیاته ان خلق

لکم من انفسکم ازواجاً لتسکنوا الیها و جعل بینکم موده و رحمہ ان فی ذلک لایات لقوم یتفکرون. و از نشانه های او این است که همسرانی از جنس خودتان برای شما آفرید تا در کنار آنان آرامش یابید. و در میانتان مودت و رحمت قرار داد، در این نشانه هایی است برای گروهی که تفکر می کنند. زندگی مشترک در آغاز غالباً از میل جنسی ریشه می گیرد ولی در این حد متوقف نمی شود و به تدریج به نوعی همبستگی عمیق روحی و عاطفی، اقتصادی و اجتماعی میان آن دو منتهی می شود که از آن به پیوند همسری یا زناشویی تعبیر می شود که از اهمیت خاصی برخوردار است، زیرا موجودیت دو انسان را از جهات بسیار به هم می پیوندد و نخستین محیط زندگی نوزاد انسانی را بنیان می نهد و از این راه بر جسم و جان و اندیشه و عمل آینده او اثر می گذارد. به همین جهت پیمان ازدواج میان ملل مختلف امری مقدس شمرده می شود و در نظامهای حقوقی مختلف به آن توجه خاصی شده است. خانواده موجب بوجود آمدن دوستیهای پرشور و مودت و صفای بی نظیر، دوستیهای خالص و صمیمانه و بالاخره عشق است که خود در پاک نگهداشتن محیط و جلوگیری از درگیریها نقش فوق العاده دارد. "زناشویی ازدواج دو شخصیت است، با حفظ نسبی استقلال هریک از زن و شوهر برای همکاری متقابل، نه انحلال یک شخصیت برای تکمیل خواسته های دیگری. زناشویی باید بر اساس محبت، تفاهم، همکاری، همدردی، تکمیل، گذشت، فداکاری متقابل و زندگی مشترک زن و شوهر استوار باشد (قلی زاده، ۱۳۷۶: ۴۱).

۱-۲- طرح مسأله

خانواده در زمره عمومی ترین سازمانهای اجتماعی است و بر اساس ازدواج بین دست کم دو جنس مخالف صورت می گیرد و کارکردهای گوناگون شخصی، جسمانی، اقتصادی، تربیتی و... را بعهده دارد. خانواده نهادی اجتماعی است، چون همانند آینه ای عناصر اصلی جامعه را در خود دارد و انعکاسی از نابسامانیهای اجتماعی است (ساروخانی، ۱۳۶: ۱۳۷۰).

بنیاد خانواده بر ازدواج قرار دارد. ازدواج عامل پیدایی خانواده است. بهترین نظام فرعی قراردادی، نظام زندگی زوج متأهل است. خانواده های نوپا به وسیله عقد ازدواج بین مرد و زن - که کلیه جوانب و تشریفات مذهبی رسمی و اجتماعی در آن منظور شده است - بنیانگذاری می شوند. "عقد ازدواج نقشی را بوجود می آورد که جدایی از نقش قبلی را ایجاب می کند و نقطه بحرانی این انتقال نقش، شروع زندگی زناشویی است" (سیف، ۱۴۱:۱۳۶۸).

آلن ژیرار در باب اهمیت خانواده از دیدگاهی دیگر در اثرش "گزینش همسر در فرانسه معاصر" می نویسد. در بین تمامی مراسم، آداب و حوادث اساسی حیات انسانی، ازدواج از اهمیت خاصی برخوردار است. هم از نظرگاه فرد، هم از دیدگاه زیستی و هم از منظر اجتماعی، هیچ نهادی نیست که همانند آن جهانی و از نظر غایت ثابت و پایدار باشد. از این رو هیچ نهادی همانند آن تحت تأثیر دگرگونیهای اجتماعی قرار نمی گیرد" (ساروخانی، ۱۱:۱۳۷۵).

کارلسون در تعریف ازدواج می گوید: "ازدواج فرآیندی است از کنش متقابل بین دو فرد، یک مرد و یک زن که برخی شرایط قانونی را تحقق بخشیده اند و مراسمی برای برگزاری زناشویی خود بر پا داشته اند و بطور کلی عمل آنان مورد پذیرش قانون قرار گرفته و به آن ازدواج اطلاق شده است" (ساروخانی، ۲۳:۱۳۷۵). آرتور فیلیپس معتقد است که "ازدواج شراکتی است میان دو انسان به منظور تأمین نیازهای متقابل و زادن و پرورش فرزندان" (ساروخانی، ۳۳:۱۳۷۵). کلود لوی اشتراوس معتقد است که "ازدواج برخوردی است دراماتیک بین فرهنگ و طبیعت، یا میان قواعد اجتماعی و کشش جنسی" (ساروخانی، ۳۳:۱۳۷۵). همسرگزینی پیمان اتحادی مقدس، شرعی و قانونی بین زن و مرد برای شرکت در زندگی و تعاون و خصومت با یکدیگر است و ثمره آن آرامش و بهره برداری صحیح و مطبوع از زندگی و تضمین بقای نوع و ایثار و محبت است. "نیاز طبیعی و شوق همدلی و گریز از انزوا و اندیشه ابدیت بخشیدن به هستی خود و احساس سازندگی و خلاقیت و حفظ میراث فرهنگی و اعتلای آن به همسرگزینی و تشکیل خانواده